УДК 78.071.2Ж785.11]:78/03(477.54)«1944/1983»

DOI 10.34064/khnum2-2307

Кучер Людмила Іванівна

кандидат мистецтвознавства, професор, професор кафедри сольного співу і оперної підготовки Харківського національного університету

мистецтв імені І. П. Котляревського;

e-mail: ludmilakucer47@gmail.com

ORCID 0000-0002-2081-1770

**«БУДИТИ АРТИСТА В КОЖНОМУ МУЗИКАНТІ...»:
ДО 120-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ І. С. ШТЕЙМАНА**

***Постановка проблеми.** Публікація має на меті відтворити цілісну картину діяльності заслуженого артиста України, професора І. С. Штеймана як диригента оперної студії ХНУМ та висвітлити у такий спосіб одну зі сторінок її історичного розвитку. Відомий український музикант, І. С. Штейман віддав оперному диригуванню понад 55 років життя, з яких більше 30 присвятив роботі зі студентськими колективами. Почавши працювати на вокальному факультеті Харківської консерваторії (1947), з 1953 р. І. С. Штейман стає диригентом оперної студії, а згодом (1973–1979) – завідувачем кафедри оперної підготовки Харківського інституту мистецтв. У післявоєнний період в харківській оперній студії працювало багато відомих диригентів, але **найбільш плідною, довгою та яскравою була саме діяльність І. С. Штеймана.** З 1944 р. до кінця життя він також був одним із провідних диригентів Харківського театру опери і балету.*

***Методи аналізу і систематизації** сприяли роботі з фактами; **узагальнення та історичної реконструкції** застосовані при розгляді оперних вистав митця.*

***Резюме.** Штеймана-диригента вирізняли вміння глибоко проникнути у творчий задум композитора, бездоганний художній смак, уважне ставлення до співака. Працюючи зі студентами, він заражав їх любов'ю до творчого процесу, виявляючи і підкреслюючи в кожному його індивідуальність. Учнями І. С. Штеймана є народні артисти СРСР Н. Ткаченко, М. Манойло, Т. Альошина, народні артисти України та Росії В. Арканова,*

Л. Соляник, Л. Сергієнко, заслужені артисти України В. Тришин, А. Резілова, Ю. Данільчишин та багато інших талановитих співаків.

З кінця 1960-х у репертуарній політиці оперної студії намітилась тенденція до інсценування творів сучасних композиторів. Студійним виставам опер О. Ніколаєва «Ціною життя» (1967), А. Спадавеккіа «Ходіння по муках» (1970), О. Холмінова «Оптимістична трагедія» (1972) дав життя саме І. С. Штейман, вважаючи, що нове мислення необхідне не тільки композиторів, а й співакові, і розвинути його в змозі лише сучасний репертуар. Одним з найкращих зразків втілення цієї ідеї стала постановка опери В. Губаренка «Відроджений травень», здійснена І. С. Штейманом та режисером Л. Г. Куколевим силами студії до 30-річчя Перемоги у II Світовій війні. Постановники яскраво розкрили сильні сторони талановитої музики свого сучасника, а для виконавців головних партій вистава стала унікальним творчим досвідом, який відкрив їм шлях до успіху на великій оперній сцені.

Висновок. Багаторічна праця І. С. Штеймана, з його індивідуальним підходом до кожного виконавця, призвела до позитивних результатів – формування високої культури виконання, тієї традиції, що забезпечує довге життя вистав і добру професійну підготовку співаків-акторів та відкриває широкі творчі перспективи перед вихованцями харківської оперної школи і сьогодні.

■ **Ключові слова:** диригент, творча діяльність І. С. Штеймана, оперна студія Харківського університету мистецтв, Харківський театр опери і балету, опера, оперна підготовка, співак, вистава, спектакль, репертуар.

Постановка проблеми: наукова новизна й актуальність теми.

Пам'ять про власну історію, від її величних подій до незначних деталей, що в сукупності увиразнюють абстрактний «історичний фон», пам'ять про людей, діяльність яких історію створює – саме вона дозволяє зв'язати різні покоління, зміцнити певну традицію – національну, родинну, професійну – яка стає опорою для самоідентифікації: усвідомлення, збереження й розвитку власної унікальності – на шляху, яким неминуче проходить і окрема людина, і будь-яке соціальне, у тому числі професійне, угруповання. Серед сторінок історії вітчизняного оперного мистецтва окремої уваги потребує, зокрема, таке надзвичайно важливе для професійного виховання академічного

співака-артиста творче об'єднання, як оперна студія. **Актуальність** розвідок у цьому напрямі, який вже чимало років є сферою наших дослідницьких уподобань, в українському музикознавстві **останнім часом зростає**, як свідчить динаміка наукових публікацій, присвячених, наприклад, оперним студіям України в Київській (Рожок, 2010) та Львівській (Юзюк, 2003; Телішевській, 2013), консерваторіях, Харківському університеті мистецтв (Янко, 2018; низка робіт автора даної статті, див. Кучер 2002; 2009 та ін.).

В співдружності талановитих музикантів, режисерів, акторів, хореографів, художників, які віддають свої сили, час, натхнення і величезну педагогічну майстерність постановці вистав на учбовій оперній сцені, неможливо оминати **постать оперного диригента**. Саме він відповідає за цілісність та змістовно-художню переконливість музичної частини оперної постановки та відіграє надзвичайно важливу роль в процесі професійної підготовки співака-актора до виступу в спектаклі.

Видатний диригент XX ст. С. Кусевицький зазначав: «По-моєму, проблема, яку повинен вирішити диригент, не може розглядатися як чисто технічна. Яким би геніальним не був сам по собі твір композитора, він залишився б мертвою буквою, якби не був оживлений виконавцем. Інтерпретатор-артист не може бути сліпим виконавцем намірів композитора, бо інтерпретація музичного твору сама по собі є творчістю, а будь-яка творчість суто індивідуальна. Щоб бути справжнім артистом, виконавець має володіти творчою силою, інакше не буде ніякої різниці між ним і простим музикантом-ремісником. Але диригент переслідує більш важливу і глибоку мету. Якщо його творча влада є натхненною і переконливою, він дійсно може створити нову еру в смаках і в розумінні музики для своєї епохи. Це доводить вплив в минулому столітті таких диригентів, як Берліоз, Ганс Бюлов і Вагнер.

Ось соціальне завдання диригента, завдання величезне і привабливе, але в той же час дуже відповідальне» (Сергей Кусевицький. «... Приобщение человека...», 1975: 95).

Цьогоріч виповнюється 120 років від дня народження **Ізраїля Со-ломоновича Штеймана** (1901–1983), яскравого оперного диригента,

заслуженого артиста України (1947 р.), професора (1978) Харківського інституту мистецтв імені І. П. Котляревського, майже все життя якого пройшло на харківський оперній сцені.

Тим не менш, окрім коротких рядків газетних хронік, що висвітлюють театральне життя міста тих часів – відгуків на оперні вистави, стислих довідок на основі архівних даних (Штейман Ізраїль Соломонович, 2017) та поодиноких мемуарних сторінок (Шаша, 1991; Чепалов, 2012), спеціальних досліджень, присвячених діяльності митця, досі немає.

Мета дослідження. Отже, нечисленні джерела та, частково, й власна пам'ять про творче спілкування з цим непересічним музикантом надають можливість відтворити цілісну картину діяльності І. С. Штеймана як диригента оперної студії ХНУМ та висвітлити ще одну зі сторінок її історичного розвитку, що й є **метою** даної публікації.

Дослідницька методологія базується на прийомах аналізу і систематизації, які були використані при роботі з фактологічним матеріалом; узагальнення та історичної реконструкції при звертанні до оперних постановок І. С. Штеймана у намаганні охарактеризувати його постать як музиканта-педагога.

Результати дослідження. У післявоєнний період в оперній студії Харківської консерваторії працювали багато відомих диригентів – народний артист України В. Й. Пірадов, заслужений артист Російської Федерації П. М. Славинський, заслужений діяч мистецтв Латвії Л. Ф. Худолій, народний артист Росії А. О. Людмилін... Але найбільш плідною, довгою та яскравою була діяльність заслуженого артиста України, професора Ізраїля Соломоновича Штеймана.

Закінчивши Дніпропетровський музичний технікум з правами ВНЗу (1928), І. С. Штейман працював диригентом у музичних театрах Дніпропетровська, Петербургу. Від 1941 р. (в евакуації) він був диригентом Об'єднаного Одеського та Дніпропетровського державних театрів опери та балету в Красноярську. Нагороджений медаллю «За доблестный труд в Великой Отечественной войне». З 1944 р. до кінця життя він був одним із провідних диригентів Харківського театру опери і балету імені М. Лисенка. Деякі з поставлених ним вистав увійшли в історію Харківського оперно-

го театру – «Євгеній Онєгін» П. Чайковського, «Царева наречена» М. Римського-Корсакова, «Дон Паскуале» Г. Доницетті. Характерною рисою Штеймана-диригента було вміння глибоко проникнути в творчий задум композитора, бездоганне чуття міри, чутливе, уважне відношення до співака (Штєйман Ізраїль Соломонович, 2017).

З 1947 р. диригент почав працювати на вокальному факультеті Харківської консерваторії як керівник оперного класу. Від 1953 р. І. С. Штейман – диригент оперної студії, а з 1973 до 1979 р. – завідувач кафедри оперної підготовки Харківського інституту мистецтв ім. І. П. Котляревського. За 30 років роботи в оперній студії диригент поставив велику кількість яскравих спектаклів. Найбільш запам'ятались «Царева наречена» М. Римського-Корсакова (1958 та 1964 рр.), «Весілля Фігаро» В. Моцарта (1954 та 1979 рр.), «Оптимістична трагедія» О. Холмінова (1972), «Відроджений травень» В. Губаренка (1975).

Працюючи зі студентами, І. С. Штейман заражав їх власною любов'ю до творчого процесу, виявляв в кожному його індивідуальність, вмів підкреслити її. Серед учнів І. С. Штеймана – народні артисти СРСР Н. Ткаченко, М. Манойло, Т. Альошина, Н. Суржина, народні артисти України та Росії В. Арканова, Л. Соляник, Л. Сергієнко, заслужені артисти України В. Трішин, А. Резілова, Ю. Данільчишин... (Штєйман Ізраїль Соломонович, 2017).

Вирішальну роль у справі різнобічного виховання співака-актора, художнє керівництво оперної студії в особі досвідчених театральних диригентів, у тому числі, І. С. Штеймана (а згодом, і А. В. Калабухіна) традиційно надавало репертуару, надзвичайно вимогливо відносячись до художньої якості творів, що відбиралися для постановки.

1960 роки – це період творчого підйому оперної студії. Її вистави з цікавістю слухають, серед тих, хто високо оцінює її досягнення – видатні діячі оперного мистецтва, народні артисти Російської Федерації О. Батурін, Н. Шпіллер, І. Масленнікова. «Оперна студія в Харкові – пише в своєму відгуку Н. Шпіллер, – це більше, ніж студія. Це молодий театр з цікавим репертуаром, із спектаклями професійного рівня. Рада побажати колективу великих творчих успіхів» (як цит. у: Лукашев, 1968).

З кінця 1960-х у репертуарній політиці оперної студії намітилась нова тенденція, пов'язана із зростаючим інтересом до творчості сучасних композиторів. Так, 1967 р. І. С. Штейман став ініціатором та диригентом постановки опери О. Ніколаєва «Ціною життя» за п'єсою О. Салинського «Барабанщиця». Оперу відрізняє своєрідність музичної мови – складність мелодичного малюнка у вокальних партіях, складність численних ансамблів, вигадливість ритмів, поліфонічна структура багатьох епізодів. Тим більшої поваги заслуговує ініціатива керівників студії на чолі з І. С. Штейманом, які поставили оперу «Ціною життя» силами студентського колективу (режисери В. Лукашов та І. Ривіна).

Саме індивідуальний підхід диригента до кожного виконавця у величезній мірі обумовив відмінну дикцію, осмисленість співу, гнучкість нюансування та природність вокальної декламації у виставі. Все це підкреслив в своїй рецензії на спектакль видатний український композитор В. Бібік: «Хочеться особливо відмітити високу музичну культуру спектаклю і рідкісну увагу до співочого слова. Вистава “Ціною життя” – велика творча удача студентського театру» (Бибик, 1967).

Новою постановкою оперної студії 1970 р. стала опера А. Спадавеккіа «Ходіння по муках». Ця опера майже невідома широким колам слухачів. Вона вперше ставилася на Україні, тому ініціатива художнього керівництва оперної студії переслідувала просвітницьку мету. Разом з композитором була створена нова редакція опери, у втілення якої багато цінних рішень внесли постановники – диригент І. Штейман та режисер В. Лукашов. У цій виставі пройшли школу сценічної майстерності заслужені артисти України В. Парчеллі, О. Шуляк – соліст Харківського оперного театру; В. Болконський – соліст Харківського театру оперети. Їм, як і багатьом іншим виконавцям, ще не вистачало досвіду, який, однак, компенсувався великою підготовчою роботою, проведеною разом із досвідченим диригентом. Композитор А. Спадавеккіа, присутній на прем'єрі, у своїх враженнях підкреслював безпосередність виконання, підйом, які створили неповторну атмосферу. Преса відмічала, що особлива риса спектаклю – відсутність «шаблону у висвітленні характерів, драматичних колізій» (Давидович, 1970).

Пошуки студії і надалі були зосереджені в галузі сучасного репертуару. Провідні педагоги, в перших рядах яких, безумовно, був І. С. Штейман, вважали, що для глибокого розкриття сучасної теми в опері необхідне нове мислення не тільки композиторів, постановників, а й співаків, і розвивати його у молодих акторів треба лише на сучасному репертуарі. Тому до 50-річчя утворення СРСР у 1972 р. тими ж самими постановниками була інсценована опера О. Холмінова «Оптимістична трагедія», одна з найяскравіших робіт оперної студії. Головною темою постановки була непримиренна боротьба гуманізму, поваги і довір'я до людини зі страшною людиноненависницькою деспотичною силою. Партії в опері є дуже складними для виконання, не тільки і не стільки з вокальної точки зору (хоча вокальні труднощі значні, особливо в партіях Комісара, Олексія, Вожака), скільки з точки зору донесення образного змісту, емоційної наповненості. Студенти – виконавці головних партій – в процесі роботи продемонстрували значний ріст акторської майстерності, а у подальшому всі вони стали солістами оперних театрів.

Непохитною і жіночною, глибоко переконаною в своїй меті по-стала в ролі Комісара випускниця вокального факультету Н. Суржина, згодом народна артистка СРСР. Вона продовжила роботу над партією Комісара і виконала її 1974 р. на відкритті Дніпропетровського оперного театру, а 1977 р. – на гастрольях у Великому театрі Союзу РСР. Відомий театрознавець Ю. Станішевський (1979) зауважував, що образ Комісара, який так переконливо був створений талановитою співачкою, став видатним досягненням у сучасному оперному виконавстві.

Основи для блискучого результату, який продемонструвала актриса, були закладені на студентській лаві в Харківській оперній студії, де вона під майстерним керівництвом диригента І. С. Штеймана підготувала партії Керубіно («Весілля Фігаро» В. Моцарта – 1955 р.), Ольги («Євгеній Онегін» П. Чайковського – 1963 р.), Любаші («Царева наречена» М. Римського-Корсакова – 1964 р.) і дуже успішно виступила в цих ролях.

Дотримуючись курсу на «освоєння і відродження радянської класики» (Совершенствовать репертуарную политику, 1983: 33),

до 30-річного ювілею Великої Перемоги колектив оперної студії поставив оперу В. Губаренка «Відроджений травень» (диригент – І. Штейман, режисер – Л. Куколев, художник – В. Кравець) (Яворський, 1975: 61). Робота над виставою йшла під постійним контролем композитора.

Історія, яка відбулася в Німеччині невдовзі після перемоги над фашизмом, послужила фабулою опери «Відроджений травень» (лібрето Р. Левіна та В. Губаренка за п'єсою В. Єжова «Солов'їна ніч»). Любов радянського солдата Петра Бородіна та німецької дівчини Інги відродила до нового життя її здичавілу, осліплену страхом душу. Яскравий національний оперний стиль В. Губаренка увібрав такі риси українського мистецтва, як романтична піднесеність, образна експресія. Герої його опери – люди сильних пристрастей, поривчасті, нестямні в горі й в радощах, які щедро витрачають свій душевний жар.

Створивши в особі Петра Бородіна узагальнений образ радянського юнака, композитор виділив у ньому якості, які набули першорядного значення в цілком конкретній історичній обстановці – міцність духу і цнотливість, скромність і гідність. Вокальна партія Петра насичена кантиленою, яка відрізняється широтою та інтенсивністю інтонаційного розвитку. Обидва виконавця партії Петра (соліст оперного театру О. Ткаченко і студент В. Верестніков) по-різному проявили себе в цій ролі. О. Ткаченко створив більш об'ємний, багатогранний і переконливий образ. Його Петро – сильна діяльна натура. За наявності хороших вокальних даних, однак все ж більш скований в акторському відношенні, В. Верестніков виглядав менш переконливим, більш холодним.

Інга окреслена в опері як імпульсивна натура, схильна до несподіваних переходів настрою. «Нервова екзальтація, мелодраматичний надриг, наївна дитинність уживаються в ній зі справжньою глибиною переживань. ... Найповніше внутрішній ріст Інги розкритий в двох її великих аріях. Експозиційна арія-спогад “Ми так добре жили в цьому місті...” будується на переходах від піднесених поривів до драматичного надлому. У розвернутій арії-монологі з шостої картини, де дівчина гаряче доказує радянському полковникові невинність Петра, панує

м'яка кантиленна мелодія вокально-інструментального складу в дусі німецької пісенно-хорової лірики. Розвиток цієї ліричної теми в чергуванні із схвильованими речитативними репліками і патетичною декламацією приводить до експресивної кульмінаційної фрази, в якій зосереджена вся сила почуття дівчини, готової до кінця відстоювати свою любов» (Яворский, 1975: 61).

Про стиль композитора музикознавець пише: «Стиль опери ясно визначений. Це стиль крупного штриха, вагомого, “щільного”, насиченого емоційно; стиль, що висуває на перший план мелодійну виразність, яка діє на різноманітні компоненти музичної тканини ...» (Яворский, 1975: 60). «В трактовці оперної форми Губаренко наслідує традиції тих творів, які перетворювали музику в опері в одноособового і повновладного “розпорядника” задуму в усіх його складових частинах. Саме в музиці зосереджені всі подробиці драматичної дії і містяться найважливіші елементи дії сценічної» (там само: 61).

Партію Інги виконала студентка четвертого курсу З. Митрофанова. Цю роботу можна вважати справжнім творчим успіхом співачки. У партії Інги З. Митрофанова відчувала велику вокальну незручність. Однак, йдучи шляхом поступового засвоєння і подолання труднощів інтонаційно-сміслового строю партії-ролі, студентка в результаті спокійно подолала і технічні труднощі вокальної партії, створивши щирий, хвилюючий образ. Пізніше З. Митрофанова здобула звання народної артистки Російської Федерації.

Колектив постановників оперної студії на чолі з І. С. Штейманом зумів виразно розкрити всі сильні сторони талановитої опери свого сучасника й земляка В. Губаренка (що навіть була відзначена медаллю ім. Александрова як кращий твір на військово-патріотичну тему), тому вистава «Відроджений травень», безумовно, стала яскравою і значною подією в житті міста.

Останні творчі досягнення І. Штеймана в якості диригента оперної студії – це постановки опер «Весілля Фігаро» В. Моцарта (режисер І. Ривіна, 1979 р.) і «Травіата» Дж. Верді (режисер В. Лукашов, 1981). Глибоко індивідуальному, творчому підходу диригента до роботи з кожним із виконавців ці вистави завдячують осмисленим, природним, із гнучким фразуванням, співом, злагодженістю ансамблів і ор-

кестрової звучності, образною виразністю і переконливістю характеристик персонажів. Саме висока культура музичного виконання стала запорукою довгого життя обох вистав і, як результат, багато співаків, котрі в них виступали, самі стали вихователями молодих поколінь оперних артистів – це В. А. Болдирєв, Т. В. Жарких, Д. М. Маклюк, І. Л. Сахно, М. В. Чиженко.

«У процесі технічної роботи диригенту доводиться переживати важкі етапи, – слушно зауважує С. Кусевицький. – Чи справедлива думка, що він є виконавцем, який керує оркестром як простим інструментом? Якби це було так, то цей інструмент був би неживим, здатним тільки на сухе застигле виконання. Щоб робота диригента була по-справжньому плідною, він має оживляти оркестр, передаючи йому своє натхнення, будити артиста в кожному музиканті, якою би скромною не була його роль, виховати в ньому ту особисту відповідальність за виконання музичного твору, яка випадає на його частку в творчому процесі» (Сергей Кусевицкий. «...Приобщение человека...», 1975: 95).

Від 1982 р. до кінця свого життя Ізраїль Соломонович Штейман був професором-консультантом кафедри оперної підготовки Харківського державного інституту мистецтв імені І. П. Котляревського, продовжуючи свою життєву й творчу місію – «будити артиста в кожному музиканті»...

Висновки. Відомий український оперний диригент, І. С. Штейман віддав цьому виду музичної діяльності понад 55 років свого життя, більш ніж три десятиліття з яких були пов'язані з роботою оперної студії ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Пам'ятна дата, якою є 120-річчя від дня його народження, є приводом проаналізувати та гідно оцінити його внесок у дуже нелегку та вкрай важливу справу професійного виховання вітчизняних оперних співаків, віддати данину пошани, поваги й подяки цій непересічній людині і музиканту. Як один з провідних диригентів Харківського театру опери й балету ім. М. Лисенка, І. С. Штейман мав багатющій досвід співпраці з видатними оперними виконавцями свого часу. Його диригентські роботи вирізняло тонке розуміння композиторського задуму, величезний художній смак. Всі ці якості відбивалися й на його плідній роботі зі студентськими

творчими колективами, яка завжди спиралася на індивідуальний підхід до виконавців, уміння донести до них і волю композитора, і власну творчу думку, спрямовану на виховання високої музичної культури, на здатність відкривати в кожному його артистизм і творчу енергію. Отже, багаторічна праця І. С. Штеймана відіграла величезну позитивну роль у професійному вихованні блискучої плеяди співаків-акторів харківської оперної сцени, у формуванні тієї *традиції*, що відкриває широкі творчі *перспективи* перед вихованцями харківської оперної школи і сьогодні.

Ізраїль Соломонович Штейман – неординарна особистість, талановитий диригент, який підготував до роботи на професійній сцені не одне покоління співаків-акторів. Добра пам'ять про нього надовго залишилась в серцях тих, хто його знав, поважав та любив.

ЛІТЕРАТУРА

- Бибик, В. (1967). Во имя жизни. *Красное знамя*, 31 окт.
- Давидович, О. (1970). Оперу ставлять студенти. *Ленінська зміна*, 24 бер.
- Кучер, Л. І. (2002). *Оперні студії: історія і сучасність*. Харків: Торсінг, 204.
- Кучер, Л. І. (2009). *Оперна студія Харківського державного університету мистецтв ім. І. Котляревського: до 70-річчя від дня заснування*. Харків: ХДУМ, 68.
- Лукашев, В. (1968). Перша сходінка до майстерності. *Соціалістична Харківщина*, 27 лют.
- Рожок, В. (2010). Оперна студія Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського: історія і сучасність (до 70-річчя від дня заснування). *Науковий вісник Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського*, 89, 21–46.
- Сергей Кусевицкий. «...Приобщение человека к вселенским интересам» (материалы к творческой биографии). (1975). *Советская музыка*, 1, 87–109.
- Совершенствовать репертуарную политику (1983). *Советская музыка*, 10, 30–37.
- Станішевський, Ю. (1979). Оперна творчість радянських композиторів – основа репертуару. В кн. *Станішевський, Ю. О. Інтернаціональний пафос українського радянського музичного театру. Огляд вистав за тво-*

- рами композиторів братніх республік СРСР, сс. 109–157. Київ: Музична Україна.
- Телішевський, М. Р. (2013). Оперна студія як складова виховання співака-професіонала. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, 19 (1), 264–269.
- Чепалов, А. И. (2012). Ревнители академизма (Е. Коноплева, И. Штейман). В кн. *Записки «Призрака оперы»*, с. 82. Харьков: Золотые страницы.
- Шаша, К. Г. (1991). *Работа дирижера и солиста над вокально-сценическим образом в оперных спектаклях: (из опыта работы с дирижером Харьковского государственного академического театра оперы и балета им. Н. В. Лысенко заслуженным артистом УССР И. С. Штейманом)*. Харьков: [б. и. (Харьковский гос. ин-т культуры)], 25 [1].
- Штейман Ізраїль Соломонович. (2017). В кн. *Харківський державний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського. 1917–2017. До 100-річчя від дня заснування. (Мала енциклопедія). (Тт. 1–2). Т. 1. Музичне мистецтво. І. С. Драч (Наук. ред.), Л. В. Русакова (Ред.-упоряд.)*, с. 370. Харків: Водний спектр Джі-Ем-Пі.
- Юзюк, І. (2003). Кафедра оперної підготовки та оперна студія. В кн. *Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка*, сс. 46–53. Львів: Сполом.
- Яворский, Э. (1975). Май возвращенный. *Советская музыка*, 5, 57–61.
- Янко, Ю. В. (2018). Виконавська інтерпретація опери у виставах оперної студії Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. *Аспекти історичного музикознавства*, XIV, 92–107.

Liudmyla Kucher

PhD in Art Studies, Full Professor, Professor at the Solo Singing and Opera Training Department, Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts;
e-mail: ludmilakucer47@gmail.com
ORCID 0000-0002-2081-1770

**“TO AWAKEN OF AN ARTIST IN EVERY MUSICIAN”... :
TO THE 120th ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF I. S. SHTEIMAN**

Problem statement. *The article is dedicated to the 120th anniversary of famous Ukrainian conductor, Honored Artist of Ukraine, Professor **Israel Solomonovich Shteiman** (1901–1983), who devoted more than 55 years of his life to opera conducting. The musician is also famous by his skills in training of opera singers-actors to their professional activity, as a head of Opera Studio under the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts (former Kharkiv Conservatoire and the Kharkiv National University of Arts now). However, in addition to short lines of newspaper chronicles covering the theatrical life of Kharkiv city at that time, the brief background information collected in the archives of art institutions of the city and single memoir pages of his contemporaries (Shasha, 1991; Chepalov, 2012), there are still no special studies on the artist's work.*

*At the same time, these few sources provide an opportunity to recreate a holistic picture of I. S. Shteiman's activities as a conductor of the Opera Studio under the Kharkiv National University of Arts and highlight one of the pages of its historical development, which is **the goal of this article**. The **research methodology** is based on the ways of analysis and systematization that were used in working with factual material; generalization and historical reconstruction when referring to opera productions by I. S. Shteiman in striving to characterize him as a musician-teacher.*

The results for discussion. *In the period after II World War, many famous conductors worked in the Opera Studio under the Kharkiv Conservatory, but the activity of Israel Shteiman was the most fruitful, long and outstanding one. From 1944 until the end of his life, he was one of the leading conductors of M. Lysenko Kharkiv Opera and Ballet Theater. A characteristic feature of Shteiman-conductor was the ability to penetrate deeply into the composer's creative concept, an impeccable sense of taste, an attentive and sensitive attitude towards the singer.*

Having started working at the Vocals Department of Kharkiv Conservatory in 1947, since 1953 I. S. Shteiman became the Opera Studio's conductor, and from 1973 to 1979 – the Head of Opera Training Department at I. P. Kotlyarevsky Kharkov Institute of Arts. When working with students, I. S. Shteiman infected them with love for creative process, showed and knew how to emphasize the individuality in each of them. Among I. S. Shteiman's students – People's Artists of the USSR N. Tkachenko, M. Manoilo, T. Alyoshina, People's Artists of Ukraine and Russia V. Arkanova, L. Solyanik, L. Sergienko, Honored Artists of Ukraine V. Tryshyn, A. Rezilova, Y. Danilchishin...

Since late 1960s, a new trend has emerged in the Opera Studio's repertoire policy associated with growing interest in the creative work of contemporary composers. Thus, Studio productions of the operas by A. Nikolaev "At the Price of Life" (1967), A. Spadavecchia "The Road to Calvary" (1970), A. Kholminov's "Optimistic Tragedy" (1972) were called to life by I. S. Shteiman. He believed that a deep disclosure of modern themes requires new thinking not only by composers, but also by singers, and it is crucial to develop this in young actors based on modern repertoire only. Continuing the course for revival of Soviet classics, to commemorate the 30th Anniversary of the Great Victory, I. S. Shteiman together with director L. Kukolev, staged V. Gubarenko's opera "The Revived May". The directors managed to reveal vividly all the strengths of the talented opera by this contemporary Ukrainian composer. Farther, the performers of the main parts were successfully working on various opera stages at Ukraine and abroad. Conductor I. S. Shteiman's individual approach to working with each performer led to positive results – a high performance culture that ensured his performances' long and successful life and high-quality professional training of singers-actors.

From 1982, even after the stopping of his active conducting work, to the end of his life, Israel Shteiman was a professor-consultant at the Opera Training Department of the Kharkiv State Institute of Arts, continuing his life and creative mission – "to awaken of an artist in every musician"... (S. Kushevitsky).

Conclusions. *So, I. S. Shteiman dedicated practically all of his life to opera conducting. The memorable date is an occasion to analyze and appreciate his contribution to the very difficult and extremely important task of professional education of the opera singers, to pay tribute of respect and gratitude to this extraordinary man and musician. As one of the leading conductors of the Kharkiv*

M. Lysenko Opera and Ballet Theater, I. S. Shteiman had extensive experience of collaboration with prominent opera performers of his time. His conducting work was distinguished by a subtle understanding of the composer's idea, a huge artistic taste. All these qualities were reflected in his fruitful work with student creative teams, which was always characterized by an individual approach to performers, by the ability to convey to them the will of the composer; as well as his own creative thought aimed at educating of high musical culture, by the ability to discover the artistry and creativity energy of the young musicians.

Thus, the long-term conducting work by I. S. Shteiman played a huge positive role in the professional education of the brilliant constellation of the singers-actors of the Kharkiv opera scene, in the formation of the tradition that opens wide creative prospects for graduates of the Kharkiv opera's school also and in modern world music culture.

The extraordinary personality of the talented conductor, who has educated more than one generation of singers-actors for work on the professional stage, will remain in the hearts of those who respected and loved him for a long time.

■ **Key words:** conductor; creative activity, Israel Solomonovich Shteiman, Opera Studio under Kharkiv University of Arts, Kharkiv M. Lysenko Opera and Ballet Theater, opera, opera training, singer, performance, spectacle, repertoire.

REFERENCES

- Bibik, V. (1967). *Vo imya zhizni* [In the name of life]. *Krasnoye znamya* [Red banner], Oct. 31 [in Russian].
- Chepalov, A. I. (2012). *Revniteli akademizma* (Ye. Konopleva, I. Shteyman) [Adherents of academicism (E. Konopleva, I. Steiman)]. In *Zapiski «Prizraka opery»* [Notes by "The Phantom of the Opera"], p. 82. Kharkov: Zolotyie stranitsy [in Russian].
- Davydovych, O. (1970). *Operu stavliat studenty* [The opera is staged by students]. *Leninska zmina* [Lenin's rising generation], March 24 [in Ukrainian].
- Kucher, L. I. (2002). *Operni studii: istoriia i suchasnist* [Opera Studios: history and modernity]. Kharkiv: Torsinh, 204 [in Ukrainian].
- Kucher, L. I. (2009). *Operna studiia Kharkivskoho derzhavnoho universytetu mystetstv im. I. Kotliarevskoho: do 70-richchia vid dnia zasnuvannia* [Opera Studio of Kharkiv State University of Arts named after I. Kotlyarevsky: to the 70th Anniversary of the foundation]. Kharkiv: KhDUM, 68 [in Ukrainian].

- Lukashev, V. (1968). Persha skhodynka do maisternosti [The first step to mastery]. *Sotsialistychna Kharkivshchyna [Socialist Kharkiv Region]*, Feb. 27 [in Ukrainian].
- Rozhok, V. (2010). Opera studiiia Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho: istoriia i suchasnist (do 70-richchia vid dnia zasnuvannia). [Opera Studio of the National Music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky: history and modernity (to the 70th Anniversary of its founding)]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho [Scientific Bulletin of the National Music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky]*, 89, 21–46 [in Ukrainian].
- Sergey Kusevitskiy. «...Priobshchenie cheloveka k vselenskim interesam» (materialy k tvorcheskoy biografii). [Sergey Koussevitsky. “... Involvement of a person to Universal interests” (materials for a creative biography). (1975). *Sovetskaya muzyka [Soviet Music]*, 1, 87–109 [in Russian].
- Shasha, K. G. (1991). *Rabota dirizhera i solista nad vokalno-stsenicheskim obrazom v opernykh spektaklyakh: (iz opyta raboty s dirizherom Kharkovskogo gosudarstvennogo akademicheskogo teatra opery i baleta im. N. V. Lysenko zaslužennym artistom USSR I. S. Shteymanom) [The work of the conductor and soloist on the vocal and stage image in opera performances: (from the experience of working with the conductor of the Kharkiv State Academic Opera and Ballet Theater named after N. V. Lysenko, Honored Artist of the Ukrainian SSR I. S. Shteyman)]*. Kharkov: [b. i. (Kharkovskiy gos. in-t kultury)], 25 [1] [in Russian].
- Shteyman Israel Solomonovych. (2017). In *Kharkivskiy derzhavnyi universytet mystetstv im. I. P. Kotliarevskoho. 1917–2017. Do 100-richchia vid dnia zasnuvannia [Kharkov State University of Arts. I. P. Kotlyarevsky. 1917–2017. To the 100th anniversary of the foundation]. (Brief encyclopedia). I. S. Drach (Scientific ed.), L. V. Rusakova (Comp.-ed.) (Vol. 1–2). Vol. 1. Muzychne mystetstvo [Musical art]*, p. 370. Kharkiv: Vodnyi spektr Dzhi-Em-Pi [in Ukrainian].
- Sovershenstvovat repertuarnuyu politiku [Improving repertoire policy] (1983). *Sovetskaya muzyka [Soviet Music]*, 10, 30–37 [in Russian].
- Stanishevskiy, Yu. (1979). Opera tvorchist radianskykh kompozytoriv – osnova repertuaru [Opera by Soviet composers – the basis of the repertoire]. In *Stanishevskiy, Yu. O. Internatsionalnyi pafos ukrainskoho radianskoho*

- muzychnoho teatru. Ohliad vystav za tvoramy kompozytoriv bratnikh respublik SRSR [International pathos of the Ukrainian Soviet musical theater. Review of performances by works of composers of the fraternal republics of the USSR]*, pp. 109–157. Kyiv: Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
- Telishevskiy, M. R. (2013). Opera studiiia yak skladova vykhovannia spivaka-profesionala [Opera studio as a component of professional singer education]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku [The Ukrainian culture: past, present, ways of development]*, 19 (1), 264–269 [in Ukrainian].
- Yanko, Yu. V. (2018). Vykonavska interpretatsiia opery u vystavakh opernoi studii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu mystetstv imeni I. P. Kotliarevskoho naprykintsi XX – pochatku XXI st. [Performing interpretation of opera in the performances of the opera studio of the Kharkiv National University of Arts named after I. P. Kotlyarevsky in the late XX – early XXI centuries]. *Aspekti istorichnogo muzikoznavstva [Aspects of Historical Musicology]*, XIV, 92–107 [in Ukrainian].
- Yavorskiy, E. (1975). May vozvrashchennyi [May returned]. *Sovetskaya muzyka [Soviet Music]*, 5, 57–61 [in Russian].
- Yuziuk, I. (2003). Kafedra opernoi pidhotovky ta opera studiiia [Department of Opera Training and Opera Studio]. In *Storinky istorii Lvivskoi derzhavnoi muzychnoi akademii im. M. Lysenka [Pages of the history of the Lviv State Music Academy named after M. Lysenko]*, pp. 46–53. Lviv: Spolom [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11 січня 2021 року.